

DINCOLO DE BASM: „ZÂNA APELOR” - DESPRE MATURIZARE ȘI IDENTITATE

GEORGE FORȚU ^[1]

Ce se ascunde în spatele unei simple povești cu zâne? Pornind de la o imagine stranie apărută după o ședință de analiză, autorul ne poartă într-o călătorie fascinantă prin simbolurile și sensurile ascunse ale basmului „Zâna Apelor”, unde dorințele, traumele și maturizarea prind glas în limbajul inconștientului.

CUVINTE-CHEIE: psihanaliza basmului, simbolism, maturizare psihică, traumă timpurie, proces de individualizare, complex Oedip, funcție maternă

Într-o după-amiază memorabilă, în timp ce părăseam cabinetul analistului meu după o ședință de analiză personală, o viziune neașteptată a deschis în fața mea porțile unei lumi pline de simbolism și mister. În drum spre ieșire mi s-a părut că văd într-unul dintre tablourile de pe perete o femeie ce plutea deasupra apei. Gândul m-a dus la *Lostrîța* lui Mircea Eliade. Încurajat să explorez semnificația acestei viziuni neașteptate, am decis să mă alătur grupului condus de Simona Reghintovschi dedicat psihanalizei basmului. După ce am recitat *Lostrîța* mi-am dat seama că nu rezonază cu imaginea și că, de fapt, am atribuit povestea fantastică lui Mircea Eliade și

¹ George Forțu este psihoterapeut psihanalitic afiliat INSIGHT- Asociația pentru promovarea psihanalizei teoretice și clinice. Email: george.fortu@yahoo.ro

nu lui Vasile Voiculescu. Am interpretat această confuzie ca fiind o fereastră pentru a explora motivul pentru care mă simt mai legat de Eliade. Un posibil răspuns a fost faptul că explorarea transcendenței, a sacrului și a profanului, a sensului în viață realizate de Eliade rezonază cu propria mea căutare de sens și interpretare a lumii. Curiozitatea stârnită de această întâlnire vizuală și dorința de a înțelege semnificația mai profundă a viziunii mele m-au condus spre descoperirea basmului *Zâna Apelor*, o poveste ce părea să răspundă mult mai direct întrebărilor mele interioare.

Această aventură în adâncurile limbajului simbolic al basmelor a deschis o nouă perspectivă asupra modului în care ele reflectă dorințele reprimite, anxietățile și conflictele interioare, similar cu interpretarea viselor propusă de Freud și Fromm. Prin această călătorie, am început să descopăr că basmele sunt într-adevăr mult mai mult decât simple povești pentru copii, ci sunt un limbaj universal, profund uman, ce oferă chei esențiale pentru înțelegerea noastră interioară.

Împărtășesc perspectiva lui Erich Fromm (2019) referitoare la limbajul simbolic, recunoscându-i valoarea intrinsecă ca mijloc de expresie unic al speciei umane și sunt convins că înțelegerea acestui limbaj esențial ar trebui să fie o componentă fundamentală a educației noastre, la fel ca studiul oricărei limbi străine, pentru a facilita o mai profundă conexiune cu sinele nostru autentic.

În *Zâna Apelor* ne întâlnim cu o poveste criptată în același limbaj, care are o logică diferită de cea cotidiană, pe care o folosim când suntem în stare de veghe, unde intensitatea și asocierea suplinesc timpul și spațiul. *Zâna Apelor* oferă o perspectivă optimistă asupra evoluției lui Alexandru, de la pierderea părinților la victoria asupra dificultăților, obținută cu ajutorul Zânei, un parcurs psihanalitic al eului în căutarea propriei identități.

În pasajul de deschidere, suntem puși în fața unei scene violente și tragice care implică un abuz de putere al unui boier asupra unui pădurar și familiei acestuia. Autorul pare să vorbească despre o perioadă de mare opresiune și asuprire. Acesta evocă un trecut feudal sau de iobăgie, unde drepturile umane erau adesea încălcate, iar puterea era exercitată în mod arbitrar și violent. În contextul psihanalizei, această perioadă inconștientă reprezintă un timp al traumelor adânci și al in justiției care lasă urme durabile în psihicul individual și colectiv. Acest pasaj reflectă nu doar realități istorice, ci și dinamici psihice legate de putere, vulnerabilitate și chiar traumă transgenerațională cu care Alecsandru se confruntă, și noi odată cu el. Domnul simbolizează

Deschiderea basmului este marcată de pierderea dramatică a părinților, eveniment care ne trimite la gândul că organizarea psihică a lui Alecsandru se va face în jurul acestui punct.

Pe vremile pe când era iobăgia cea grea, trăia un om sărac într-o colibă din pădurea domnească, căci era păzitor la pădurea aceea. Odată a mers domnul la pădure și, părându-i-se că pădurarul ar fi dat cuiva lemne fără slobozenie domnească, atâta l-a bătut, pana ce l-a lăsat mort. Muierea pădurarului, cu un copil ca de 3-4 ani, plângea și se ruga la domnul să nu mai bată pe bietul om, că nici vreascuri n-a dat cuiva fără poruncă domnească, necum lemne. Dar domnul nu vru să creadă, ci, după ce omorî pe pădurar, se puse și bătut și pe muierea lui, până ce rămase și ea moartă jos. Pre copil îl scoase apoi din pădure și îi zise: “Cară-te de aici, mergi în lume și te ține cum poți, iar după ce vei crește mare, să vii

*la mine să slujești în locul tătâne-tău! (Reteganul,
1988, p. 52)*

În pasajul de deschidere, suntem puși în fața unei scene violente și tragice care implică un abuz de putere al unui boier asupra unui pădurar și familiei acestuia. Autorul pare să vorbească despre o perioadă de mare opresiune și asuprire. Acesta evocă un trecut feudal sau de iobăgie, unde drepturile umane erau adesea încălcate, iar puterea era exercitată în mod arbitrar și violent. În contextul psihanalizei, această perioadă inconștientă reprezintă un timp al traumelor adânci și al in Justiției care lasă urme durabile în psihicul individual și colectiv. Acest pasaj reflectă nu doar realități istorice, ci și dinamici psihice legate de putere, vulnerabilitate și chiar traumă transgenerațională cu care Alecsandru se confruntă, și noi odată cu el. Domnul simbolizează autoritatea absolută și abuzul, în timp ce pădurarul și familia sa simbolizează victimele innocente ale acestei opresiuni. Violența extrema și in Justiția trăite de pădurar și de familia sa sugerează un ciclu de suferință și abuz transmis de la o generație la alta, Alecsandru fiind martor și victimă, forțat să supraviețuiască singur.

Simbolurile arhetipale precum pădurea și coliba reprezintă inconștientul, misterul și vulnerabilitatea, în timp ce violența boierului personifică forțele opresive ale psihicului intern și ale societății. Expulzarea copilului și condiționarea sa de a reveni pentru a sluji în locul tatălui său sugerează un ritual de trecere și o ciclicitate a destinului care marchează tranziția de la copilărie la maturitate. Prin însoțirea lui Alecsandru în periplul lui, ca cititori și martori, avem ocazia să revenim în propria perioadă percepută ca fiind feudală, a copilăriei, și să o parcurgem de data aceasta într-un mod diferit, constructiv.

Basmul ne indică faptul că, aflându-se la vârsta de 3 ani, copilul navighează prin faza falică a dezvoltării psiho-sexuale, explorând identitatea de

sine și diferențele de gen. Această etapă trezește curiozitatea față de corp și gen, punând bazele identității sexuale și a identității de gen, procese marcate de ceea ce Sigmund Freud a numit Complexul Oedip. Prin identificarea cu părintele de același sex, copilul depășește această fază, stabilind un Supraeu care începe să exercite control asupra dorințelor inacceptabile, ghidând comportamentul spre normele și valorile acceptate social.

Basmul *Zâna apelor* ne prezintă momentul începutului explorării lumii de către copil și distanțarea treptată de părinți. Acest start sugerează că ne aflăm în fantezia copilului care, confruntat cu deziluzia față de părinții săi, devine fizic și psihic capabil să-și satisfacă propriile dorințe. Dacă încetarea de a satisface aceste dorințe infantile nu se face într-un ritm care să permită copilului să-și dezvolte mecanisme prin care poate face față frustrărilor, o reacție naturală la sentimentul de dezamăgire față de atitudinea părinților de a nu-i mai satisface dorințele infantile o reprezintă fantasma inconștientă de răzbunare față de ei, pusă în scenă de o entitate mai mare și mai puternică decât ei. Dacă copilul dezvoltă capacități noi de a face față, el poate avea mai multă interacțiune cu ceilalți și cu aspecte care-i vor îmbogăți viața psihică.

Bruno Bettelheim în cartea sa *Psihanaliza basmelor* discută ideea universal acceptată în mentalul colectiv conform căreia poveștile care induc speranțe nerealiste pot conduce la dezamăgiri pentru copii, amplificându-le suferința. Totuși, dacă poveștile ar cultiva speranțe realiste, adică limitate și provizorii, acestea nu ar reuși să calmeze anxietățile profunde legate de incertitudinile viitorului sau de dorințele copilului. Fricile exagerate ale copilului necesită speranțe la fel de exagerate. În comparație cu așteptările lor, promisiunile realiste se simt lipsite de semnificație, mai degrabă o sursă de dezamăgire, decât de alinare. Însă aceasta este singura formă de consolare pe care o poveste realistă o poate oferi. Ideea că un basm care promite un sfârșit fericit ar putea dezamăgi în fața realităților vieții cotidiene este con-

tracarată de capacitatea basmului de a crea un spațiu sigur pentru explorare simbolică și educațională prin conflict și imaginație. Astfel, basmele precum *Zâna apelor* devin mai mult decât o poveste: ele reprezintă o călătorie a eului, unde complexitatea psihologică a maturizării este recunoscută și valorizată.

Basmul nu pune accentul pe tendințele incestuoase, pentru că problema ridicării barierei incestuoase (însușirea acelor principii morale care exclud în mod categoric de la alegerea obiectului persoane iubite din copilărie, în calitate de rude de sânge) este rezolvată prin adoptarea lui Alecsandru de către un pescar și baba sa lângă Dunăre, ci pe povestea despre lupta pentru eliberare din constrângerile exterioare, căutarea autenticității personale și a independenței emoționale. Este surprinsă faza de realegere a obiectului de către tânărul Alecsandru aflat la vârsta adolescenței. Sintetizat, basmul oferă o odisee a eului în procesul de obținere a independenței. El ne relevă lumea în care trăiește Alecsandru, o lume plină de simțiri și teme despre dorințe, reprimare și conflicte, în care tânărul reușește să obțină o reconciliere internă cu principiul matern și împlinirea dorințelor refulate. Freud remarcă faptul că alegerea obiectului se poate face abia când tânărul obține o altă libertate de acțiune și desprinderea de autoritatea părinților:

Alegerea obiectului se va realiza însă mai întâi în reprezentare, căci viața sexuală a tânărului aflat tocmai la maturizare abia dacă are o altă libertate de acțiune decât să se manifeste în fantasme, adică în anumite reprezentări ce nu se vor realiza. În aceste fantasme apar din nou, la toți oamenii, tendințele infantile, acum intensificate de energia somatică, și printre ele se află, cu o frecvență cu caracter de lege și pe primul loc, impulsul sexual, de cele mai multe ori deja diferențiat prin intermediul atracției

sexuale, al copilului față de părinții săi, al fiului pentru mamă și al fiicei față de tată. Concomitent cu depășirea și respingerea acestei fantasme incestuoase se va îndeplini una dintre sarcinile psihice cele mai importante, dar și dureroase, adică desprinderea de autoritatea părinților, prin care se produce opoziția dintre noua și veche generație, atât de importantă pentru progresul culturii.(Freud, 2009, p. 154)

Finalul fericit al poveștii cu *Zâna Apelor* are loc în lumea basmelor, o lume „în care sunt proiectate structuri ale facultății umane de imaginare” (Rank, 2012, p.16):

Copilul se juca cu două mere de aur și cânta în treaba lui, cum cântă copiii. Văzând Alecsandru și muierea lui minunea asta, căzură cu fețele la pământ și mulțumiră lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu îi ridică de jos și le zise: - Să știți că boierul în clipita aceasta a pleznit de năcaz, căci nu te află în pivniță să te spânzure; de azi încolo nu mai ești iobag, ci domn în casa ta și în scurtă vreme nici un iobag nu va mai fi pe lume. Așa s-a și întâmplat; iobăgia a căzut; dar cel dintâi care a scăpat de iobăgie a fost Alecsandru cu muierea lui, cu Zâna apelor, care de n-au murit și astăzi mai măresc pe Dumnezeu. (Reteganul, 1988, p. 66)

Basmul oferă copilului speranța că într-o zi „domnia”, echivalentul regatului din alte basme, va fi a lui. Deoarece copilul nu se mulțumește cu mai puțin, dar nici nu crede că poate obține acest „regat” de unul singur, basmul îi transmite că forțe magice vor veni în ajutorul său. Zâna vine în

ajutorul lui Alcsandru fiind trimisă de Dumnezeu, cel mai puternic tată și un simbol al adevăratului său sine. Zâna Apelor poate fi interpretată ca fiind o figură maternă sau un substitut al acesteia, semn că Alecsandru a reușit să deplaseze deja tendințele incestuoase către o altă femeie. Zâna este asociată cu securitatea emoțională care-i oferă acel sprijin mult dorit.

În credința populară, omul obișnuit nu poate să-și depășească condiția prin punerea la îndoială a celui care normează stilul de viață, fără să fie ajutat de o forță divină, în acest caz de Zâna Apelor care este trimisă de Dumnezeu pentru a-l ajuta pe Alecsandru: “Mreana se transformă în fată și spune: „Eu sunt Zâna Apelor...și la porunca lui Dumnezeu am intrat în mreaja ta și, pentru binele tău și al altor oameni, trebuie să-ți fiu muiere.” (Reteganul, 1988, p. 53)

Acest lucru reaprinde speranța care, fără o astfel de fantezie, ar fi stinsă de realitatea dură. Deoarece basmul promite tipul de triumf pe care tânărul și-l dorește, este psihologic convingător într-un mod în care nici o altă poveste realistă nu este. Pentru că finalul basmului promite că domnia va fi a lui, tânărul este dispus să creadă restul din ceea ce basmul cu *Zâna Apelor* îl învață: că trebuie să plece de acasă pentru a-și găsi propriul „regat”; că acesta nu poate fi obținut imediat; că trebuie să-și asume riscuri, să se supună încercărilor; că nu poate face totul de unul singur, că are nevoie de ajutoare; și că, pentru a se asigura de ajutorul lor, trebuie să îndeplinească la rândul lui unele dintre cerințele lor.

Prin faptul că Zâna Apelor face o transformare inversă, de la supranatural la uman, de la fantastic la concret, ea îl încurajează pe Alecsandru să înceapă procesul natural de vindecare. Această pornire naturală de vindecare este surprinsă de Mircea Eliade. Acesta observă că, asemenea omului din societățile arhaice, el practică tehnicile „întoarcerii îndărăt” pentru a reactualiza, în scop terapeutic, stadiul „primordial” de perfecțiune și beatitudine,

reprezentat în acest caz de prima copilărie (Eliade, 1972, apud Bratescu, 1994, p. 175): „e interesant de constatat că, dintre toate științele vieții, numai psihanaliza ajunge la ideea că «începuturile» oricărei ființe omenești sunt beatifice și constituie un fel de paradis, în timp ce celelalte științe ale vieții stăruie mai ales asupra precarității și imperfecțiunilor începuturilor” (Eliade, 1978, p. 73).

Eliade mai notează că alungarea din acest paradis primordial se produce la fel ca în schemele mitice, printr-o ruptură sau catastrofă reprezentată de „traumatismul infantil”, care devine un factor morbigen în cazul neasumării lui de către conștiință (Eliade, 1972, apud Bratescu, 1994, p. 176): „Vindecarea constă tocmai în a reveni înapoi, în a face cale-ntoarsă pentru a reactualiza criza, a retrăi traumatismul psihic și a-l integra în conștiință. Această practică operatorie ar putea fi tradusă în termenii gândirii arhaice, în a te face contemporan cu începutul. Freud și-a propus prin urmare să introducă Timpul și Istoria în studierea existenței biopsihice a fenomenelor psihopatologice, ca și tehnică în tratamentul psihiatric.” (Eliade, 1972, p. 56-57) Din aceste încercări, protagonistul/analizatul trebuie să iasă renăscut, dobândind sănătatea psihică și putința integrării în societate.

În *Zâna apelor* perioadele de creștere nu pot fi sărite ca în alte basme. Deși născut în condiții grele, de lipsă materială, eroul a avut inițial bogăția îngrijirii și a iubirii părintești. Aceste bogății devin resurse în procesul de dezvoltare/maturizare atunci când se confruntă cu tendința de a rămâne într-o poziție infantilă.

Basmul poate fi văzut și prin lentila răzbunării copilului pe părintele de același sex. Momentul în care copilul iese din etapa oedipiană și nu mai este complet dependent de părinte este momentul în care dorința lui de răzbunare este cea mai intensă. Fanteziile de răzbunare sunt ceva ce fiecare copil gândește în acest moment al vieții sale, dar în momentele sale mai lucide le

recunoaște ca fiind extrem de nedrepte și poate simți vinovăție deoarece știe că părintele îi oferă tot ce are nevoie pentru a supraviețui și lucrează din greu pentru a face acest lucru. Ideile de răzbunare creează întotdeauna vinovăție și anxietate legată de pedeapsă. O poveste care încurajează această fantezie de răzbunare crește și vinovăția și anxietatea (de castrare), și tot ce poate face copilul este să reprime astfel de gânduri și trăiri. Nu este nevoie să reprime astfel de fantezii, dimpotrivă, el se poate bucura de ele pe deplin, dacă este îndrumat subtil să le direcționeze către o țintă care este destul de apropiată de părintele adevărat, dar în mod clar nu este părintele său.

Relația cu boierul, cel responsabil pentru moartea părinților săi și care îl trimite să se descurce singur în lume, impunându-i condiția să se întoarcă doar atunci când va crește mare: “Cară-te de aici, mergi în lume și te ții cum poți, iar după ce vei crește mare, să vii la mine să slujești în locul tătăne-tău!”, îl determină să-și afirme independența. Boierul reprezintă această latură a psihicului uman în care tânărul își proiectează dorințele egoiste de răzbunare, de lăcomie și de lipsă de compasiune. El apare ca un personaj care-l încurajează pe Aleksandru să acționeze în interesul său personal și să ignore poruncile și valorile morale. Putem spune că boierul reprezintă personificarea rezistenței la desprinderea de autoritatea părinților. În sens cultural, prin intermediul boierului, autorul ilustrează tentațiile și ispitele cu care se poate confrunta individul în căutarea echilibrului. Această relație cu boierul reprezintă lupta interioară între părțile „bune și rele” din psihicul uman. Basmul reprezintă pendularea între vocea conștiinței morale reprezentată de Dumnezeu și poruncile divine și ispitele egoiste reprezentate de boier. În acest plan moral, boierul reprezintă vocea autoritară a tendințelor infantile care încearcă să-l îndepărteze de la drumul său drept al relațiilor interpersonale și să-l atragă în lumea plină de satisfacții imediate și egoiste. Prin lupta psihologică a lui Aleksandru cu boierul se subliniază importanța

dobândirii autocunoașterii și autocontrolului și necesitatea de a înfrunța propriile slăbiciuni (dorințe și gânduri) în procesul de maturizare.

Boierul reprezintă personajul ideal pentru a reprezenta gândurile de răzbunare, mai ales în basme. Boierul reprezintă și propriile fantezii de răzbunare ale copilului împotriva unui părinte tiran atunci când acesta se comportă ca un abuzator și îl ajută pe copil să nu simtă vinovăție sau frică să fie pedepsit pentru astfel de gânduri. Altfel spus, copilul atribuie propriile gânduri, sentimente sau impulsuri inacceptabile boierului. Această atribuire îl împiedică pe Alecsandru să conștientizeze că această parte abuzatoare există în propriul psihic. Dinamica victimă-agresor se manifestă fie prin neputința simbolizată de lanțuri și prin atribuirea responsabilității celor trăite în prezent, inclusiv în propriile decizii, fie prin apelul la Dumnezeu – o dovadă a gândirii magice deseori întâlnită în cazul abuzatorilor care se simt omnipotenți și omniscienți. Inclusiv această parte a propriului psihic este atribuită altcuiva. Dacă cineva își imaginează fantezii de răzbunare împotriva unui astfel de personaj cum este boierul, nu trebuie să se simtă vinovat sau să se teamă de consecințe, deoarece acest personaj negativ clar merită să fie pedepsit.

Dacă se obiectează că gândurile de răzbunare sunt imorale și copilul nu ar trebui să aibă astfel de gânduri, ar trebui subliniat că ideea că nu ar trebui să ai anumite fantezii nu a oprit niciodată oamenii să le aibă, ci doar a încurajat trimiterea acestora în inconștient, unde efectele dezastruoase asupra vieții psihice a individului sunt mult mai mari și cu bătaie lungă. Astfel, basmul permite copilului să aibă ce e mai bun din ambele lumi: el se poate angaja pe deplin și se poate bucura de fanteziile de răzbunare în relație cu personajul negativ al basmului, fără să simtă teamă sau vinovăție în raport cu părintele adevărat. Pentru copil, povestea uciderii propriilor părinți de către acest boier exprimă cea mai groaznică anxietate, cea de

abandon. Chiar dacă copilul și-ar dori ca acest lucru să fie real, el nu poate îmbrățișa ideea pierderii permanente a părintelui ca finalitate a răzbunării. El se bucură de asta, dar apoi trebuie să reprime anxietatea mult mai profundă și mai mare de a fi orfan și abandonat cu adevărat. Copilul se bucură de o astfel de poveste pentru că este în concordanță cu ceea ce și-ar dori să creadă; dar consecințele finale sunt neîncrederea în părintele de care încă depinde și dezamăgirea, pentru că, contrar cu ceea ce povestea îl face să creadă, părinții rămân superiori pentru un timp suficient de lung. Niciun basm tradițional nu l-ar lipsi pe copil de securitatea de care are nevoie venită din credința că părintele știe mai bine, cu o excepție crucială: când părintele se dovedește că a greșit în legătură cu abilitățile copilului. Aproape fiecare copil este convins că părinții săi știu mai bine aproape totul, cu o excepție: atunci când părinții nu au o părere bună despre copil și nu-i transmit faptul că au încredere în abilitățile lui că se va descurca. A încuraja acest gând este benefic pentru că sugerează copilului că ar trebui să-și dezvolte abilitățile nu pentru a fi mai bun decât părintele, ci pentru a corecta părerea proastă a părintelui despre copil. În ceea ce privește depășirea părintelui, basmul folosește frecvent tehnica împărțirii părintelui în două figuri: părintele care este dezamăgit de copil și o altă figură - un bătrân înțelept sau un animal pe care tânărul îl întâlnește și care îi oferă sfaturi solide despre cum să câștige.

Uneori, o altă figură îl ajută pe erou să îndeplinească o misiune aproape imposibilă, demonstrându-i părintelui că a greșit neavând încredere în copilul său. Acest lucru îl face pe tată să oscileze între îndoială și sprijin până când, în final, sprijinul câștigă și predomină. Povestea reflectă competiția dintre generații și dorința copilului de a-și depăși părintele. Când un tată crede că fiul său este pregătit, îl trimite în lume să se afirme și să dovedească că merită să-i fie succesori. Chiar dacă sarcinile pe care le îndeplinește copilul

par incredibile, pentru copil, ideea a de a fi mai bun decât tatăl său și de a-l înlocui nu este deloc mai puțin credibilă.

Complexitatea relației dintre Alecsandru și boier evidențiază tema dualității umane. În această relație, Alecsandru își confruntă sentimentele reprimite de nedreptate, care pot influența comportamentul său în momente de slăbiciune.

Poveștile de acest tip sunt destul de realiste, având un tata care îmbătrânește și trebuie să decidă care dintre copiii săi este demn să-i moștenească averea sa sau să-l înlocuiască în alt mod. Când se prezintă sarcina pe care trebuie să o îndeplinească eroul, cititorul se simte exact ca un copil: sarcina pare imposibil de realizat. Totuși, basmul arată că sarcina poate fi îndeplinită, dar numai cu ajutorul unor puteri supranaturale sau al unui alt intermediar. Și, într-adevăr, doar o realizare extraordinară îi poate oferi copilului sentimentul că este superior părintelui său.

Dovezile necesare care să susțină părerea că este superior părintelui său sunt oferite prin ceea ce reușește cu sprijinul Zânei. Această creatură magică care-i devine parteneră de viață, îl ajută să-și depășească propria neîncredere și anxietățile legate de răzbunare. Având sprijinul Zânei, tânărul învață să se bazeze pe sine, să-și urmeze aspirațiile indiferent de dificultățile și provocările întâmpinate. Încurajarea lui Alecsandru de a se întoarce acolo unde s-a născut poate fi interpretată ca o metaforă pentru invitația de a se confrunța cu originile sale, cu trecutul și, implicit, cu sinele său autentic care vine la pachet și cu acele conținuturi reprimite, dacă nu refulate. Încurajarea de a se întoarce acasă sugerează necesitatea nu doar într-un spațiu fizic ci într-un spațiu interior unde tânărul poate regăsi elementele fundamentale ale propriei identități. Conversația dintre Alecsandru și Zâna Apelor subliniază un dialog între conștient și inconștient, între rațiune și gândurile iraționale care se manifestă în interiorul oricărui tânăr:

- Nu mă spinteca Alecsandre, zise ea, că eu sunt rânduie de Dumnezeu să-ți fiu soție!

- După ce văd că ești om ca și mine, cum să te spintec? zise Alecsandru, dar eu mă gândeam că tu ești mreană!

- Eu sunt zâna apelor, zise fata, și la porunca lui Dumnezeu am intrat în mreaja ta și pentru binele tău și a altor oameni trebuie să-ți fiu muiere!

- Muțam Doamne, zise iară Alecsandru, de când văd că ești fată, îmi trecu foamea și necazul!

- Noa, hai Alecsandre acuma acasă la tine, acolo unde te-ai născut tu!

- Hei, draga mea! Acolo nu-i de-a merge, poate că nici n-aș nimeri că eram mic când am venit de-acolo, dar chiar să nimeresc, n-aș merge bucuros că domnul la care a slujit tata e atât de pogân de-a omorât și pe tata și pe mama numai că cei ce i se păru că ar fi înstrăinat lemne din pădurea lui!

- Nu face nimic, Alecsandre, hai să mergem, că va fi cum va rânduie Dumnezeu! (Reteganul, 1988, p. 54)

Deși inițial Alecsandru este reticent și temător, el este încurajat să depășească rezistențele interne (ca într-o cură psihanalitică) prin acceptarea ghidului său interior simbolizat de Zână. Acest proces este emblematic pentru procesul de maturizare, unde individul este îndrumat să recunoască și să integreze diferite aspecte ale sinelui pentru a atinge un întreg. Zâna apelor este totodată o reprezentare a unei dorințe inconștiente care este prinsă de Alecsandru în undița gândirii și adusă la suprafață pentru a fi integrată în

conștient. Transformarea ei dintr-o mreață într-o fată frumoasă sugerează transformarea impulsurilor primare sau trecerea de la faza orală (satisfacerea nevoii de hrană) la faza genitală. Zâna Apelor reprezintă un simbol al acestei dorințe emergente a tânărului care-și dorește o parteneră de viață și o familie.

Temerile și reticența inițială ale lui Alecsandru în fața Zânei pot fi interpretate ca manifestări ale Supraeului și ale mecanismelor de apărare ale Eului. Supraeul, încărcat cu norme și valori internalizate din copilărie, poate genera sentimente de vinovăție sau rușine asociate cu exprimarea liberă a dorințelor. Așadar, rezistența lui Alecsandru poate reflecta lupta internă dintre dorințele inconștiente (Se-ul) și constrângerile morale sau sociale (Supraeul).

Transformarea condițiilor de viață ale lui Alecsandru și ale Zânei poate fi interpretată ca o recompensă simbolică pentru rezolvarea conflictelor psihice, mai exact, reprezintă reușita Eului de a media între dorințele Se-ului, constrângerile Supraeului și realitatea externă, ducând la obținerea unei stări de echilibru și satisfacție.

Putem privi finalul basmului prin perspectiva reinterpretării lui Erich Fromm a complexului Oedip ce subliniază dinamica dintre tendințele de supunere și rebeliune ale tânărului, dar și ostilitatea dintre tată și fiu în procesul de dobândire a autonomiei. Interpretând basmul în acest fel, finalul simbolizează rezolvarea conflictului interior al lui Alecsandru prin integrarea și depășirea influenței autoritare. Eroul nu doar că se confruntă și depășește obstacolele externe, ci își depășește și limitele interne, își asumă responsabilitatea pentru propria viață și devine stăpân pe propria soartă.

Căutarea propriei identități în opoziție și în concordanță cu autoritatea se încheie printr-o victorie a obținerii autonomiei individuale și a capacității umane de a crește dincolo de constrângerile impuse de figurile autoritare, un aspect central în dezvoltarea psihică a fiecărui individ.

În relația cu Dumnezeu, asemănător cu Sphinx-ul care-l provoacă pe Oedip să rezolve ghicitoarea celebră, Alecsandru descoperă ce înseamnă să ai un tată drept, care-i indică direcția corectă și-l avertizează asupra eventualelor pericolele, respectiv asupra greșelilor pe care le-ar putea face:

„Minunându-se Alecsandru și de aceste vedenii, merge mai departe până ajunge la curțile lui Dumnezeu sfântul. Cu multă sfială intră înlăuntru și dete binețe ca un om de omenie. Dumnezeu sfântul îl primește cu bunăvoință și cu vorbe blânde ca un părinte adevărat, apoi îl întreabă că după ce umblă el atâta în lume?

- O, Doamne, mi-i groază să-ți spun!

- Spune, fătul meu, că de mine tot nu poate nime ascunde nici un cuget.

- Apoi să-ți spun, Doamne: m-o trimes domnul pe a cărui loc mi-e casa, să vin să te poftesc la el la prânz!

- Bine, fătul meu, după ce-i ajunge acasă, să-i spui că atunci oi merge, când va face și el câte ai făcut tu!

- D-apoi oare nu m-a omorî, Doamne?

- Nu te teme; dar să-mi spui ce ai văzut în calea ta de acasă până aici?

- Am văzut multe, Doamne: mai întâi am ajuns la o apa mare, fără luntre, fără pod și nu știam cum să trec, dar apa, după ce i-am spus unde mi-e calea, mi-a făcut loc de-am trecut ca pe uscat; m-a rugat însă să te întreb de ce în ea nu sunt nici pești, nici broaște și nici o jivină?

- Ți-voi spune fătul meu, dar tu să nu-i spui până te-a trece dincolo; acolo de aceea nu sunt nici pești,

nici broaște și nici alte jivini, că încă nici un om nu s-a înecat în ea. Dar apoi ce-ai mai văzut?

- Am văzut, Doamne, un câmp mare cu iarbă ca mătasea și de mare până în brâu; în ea păștea o ciurdă de boi mari, dar se legăneau pe picioare de slabi în pășunea aceea bună!

- Acea, fătul meu, sunt boierii cei bogați, care fac câteodată pomene și ospețe, dar numai ei pe ei se pomenesc și se ospătează, iar după ce li se împrăștie oaspeții le pare rău de cheltuiala ce-au făcut, dar după aceea ce-ai mai văzut?

- Am văzut, Doamne, un câmp năsipos, tot năsip și pietriș, numai ici-colea câte o buruiană, și acolo era o ciurdă de boi mici, dar grași și frumoși, de nu mă mai puteam depărta de ei?

- Noa, vezi, fătul meu, aceea sunt oamenii cei săraci, bieții iobagi, care n-au alta decât numai ce vreau să le lase domnii lor cei procleți, dar ei când fac vreo pomană ori vreun ospăț, adună la masa lor pe toți lipsiții și săracii și aceea la mine este bine primită, de aceea după ce vin pe astă lume se desfătează; dar după aceea, adu-ți aminte, ce-ai mai văzut?

- Venind mai încoace, Doamne, am văzut o mulțime de pomi mari cu poame frumoase și printre ei tot soiul de sămănături, dar în pomi erau niște păsări urâte și zburlite și țipau cât le lua gura: „Rău am văzut, rău vedem și încă și mai rău vom vedea, că murim de foame!”

- Noa, fătul meu, aceia sunt zgârçii care au tot ce le trebuie, dar nu numai nu dau lipsiților de pomană, dar nici ei nu mănâncă sa se sature și trag și plata lucrătorilor; pe astă lume de foame o să se vaiete! Mai văzut-ai ceva în călătoria ta?

- Mai, Doamne, am văzut un tufiș și în el numai unde și unde câte o alună, dar acolo erau mii de păsărele ciripind și cântând: „Bine am văzut, bine vedem și bine vom vedea, că nimic nu ne lipsește!”

- Vezi, fătul meu, acelea păsări sunteți voi muncitorii, care munciți de dimineața până seara, de multe ori chiar flămânzi și însetați numai ca să puteți ținea din munca voastră pe câte venituri toate, și totuși multămiți lui Dumnezeu și pentru atâta; plăcută este înaintea mea purtarea voastră! (Reteganul, 1988, p. 62-63)

Tânărul învață să-și asume responsabilitatea față de familia sa și să-și îndeplinească rolul de soț și de tată, dar nu înainte de a simți că părintele său are o părere foarte bună despre el, crede că se va descurca și că acum este rândul lui să îngrijească de cei dependenți de el. Dumnezeu este reprezentat ca fiind autoritatea supremă, care emite porunci și care veghează asupra destinului personajelor, o reprezentare a conștiinței morale. Poruncile pe care Dumnezeu i le dă lui Alecsandru reprezintă regulile și standardele morale pe care individul trebuie să le urmeze pentru a trăi în armonie cu sine însuși. Porunca dată lui Alecsandru: „– Acum mergi, fătul meu, acasă, că te așteaptă muierea și copilul!” simbolizează împlinirea etapei cheie de dezvoltare și subliniază importanța tranziției de la preocupările individuale la recunoașterea responsabilităților. Porunca evidențiază și trecerea de la impulsurile egocentrice ale Se-ului la o conștiință morală mai dezvoltată

ghidată de Supraeu, etapă esențială pentru funcționarea în cadrul familial și social, unde binele colectiv și îngrijirea celor dependenți devin prioritare.

Basmele tradiționale cuprind numeroase simboluri și metafore pentru diferite aspecte ale condiției umane și ale căutării spirituale. Astfel, porunca lui Dumnezeu pentru Alecsandru: ” – Să-mi frigi să mănânc ce-aveți voi mai drag la casă! “ poate fi interpretată ca fiind o explorare a conflictului interior a lui Alecsandru, între noul sine și tendințele sale infantile de întoarcere la o fază de dependență. Interpretarea acestei porunci trebuie să țină cont de natura simbolică și alegorică a basmului în ansamblu. Porunca poate fi văzută și ca o alegorie a sacrificiului și devotamentului necesare în căutarea armoniei și a înțelepciunii. Altfel, putem interpreta reacția lui Alecsandru ca fiind o dovadă a credinței că binele mai mare este mai important decât cel individual și el este dispus să facă ce este nevoie pentru a rămâne fidel adevăratului său sine.

BIBLIOGRAFIE

- Bettelheim, B. (2017), *Psihanaliza basmului*, Ed. Univers, București
- Bratescu, G. (1994), *Freud si psihanaliza in Romania*, Ed.Humanitas, București
- Eliade M. (1978), *Aspecte ale mitului*, Ed.Univers, București
- Eliade M. (1972), *Mythes, reves et mysteres*, Ed. Gallimard, Paris
- Fromm, E. (2019), *Limbajul uitat: o introducere în înțelegerea viselor, basmelor și miturilor*, Ed. Trei, București
- Freud, S. (1905/2009), *Trei eseuri asupra sexualității*, în *Opere esențiale 5 – Studii despre sexualitate*, Ed.Trei, București
- Reteganul, I. P. (1988) *Povești ardelenesti din popor adunate. Zâna apelor*. Editura Nicolae I. Ciurcu, Brasov